

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 27 October 1912. No. 1817.

Blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geboorteplaats vervoerd.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en altes wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieaan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Donderdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6.30 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f — 10. Abonnementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. Adressen: van 1 tot 9 regels f 1.20, voor elke regel meer f — .20. Aanvragen en vernieling van lidgedagen f — 12 per regel.

Van de Voleinding.

LXX.

DERDE REEKS.

VII.

Daarom, gelijk door één mensche de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood; en alsoo de dood tot alle menschen doorging, in welken allen gezondigd hebben. Romeinen 5: 12.

De vraag, of de Dood eerst door de zonde gekomen is, zodat er, ware de mensche niet in zonde gevallen, van sterven, hoe dan ook, nooit sprake zou geweest zijn, grijpt zoo diep in het groote geheel van onze Belijdenis in, dat het niet aangaat zich, wat dit punt betreft, met een algemeene verklaring te vreden te stellen. Men moge zoo in een algemeene Dogmatiek te werk gaan, die van zelf niet toelaat, voor elk onderschiktelijk punt tot in de kleinste bijzonderheden af te dalen, maar zoo mag men er zich niet van afmaken, Indien men een leerstuk als dat van de Voleinding in het bijzonder te berde brengt. Ging toch door, wat op het terrein van de natuurlijke wetenschappen grif door bijna alle deskundigen beleden wordt, dat de dood en de ondergang van het uitgekomen leven, om voor nieuw verjongd leven plaats te maken, de oorspronkelijke orde der natuur voor alle organische creaturen is, dan, 't behoef wel geen nader betoog, ligt geheel ons Dogmatisch samenstel omvergeworpen, en ontstaat er een onoplosbare strijd en tegenstelling tusschen hetgeen de natuur ons predikt, en de Belijdenis van onze Christelijke Kerk ons op de lippen legt. Het past ons daarom, dit punt van naderbij te bezien, en er ons helder rekenschap van te geven, wat de voorstelling van de Heilige Schrift ten deze beteekent.

Hierbij nu doen zich meerdere vragen voor, die elk afzonderlijke bespreking vorderen. Zoo al aanstonds de hoogst natuurlijke vraag: Zou, buiten zonde, een nu doodelijke ongeval, welk dan ook, geen doodelijke treffen voor hem wien het overviel, met zich hebben gebracht? Allerlei gevallen komen hierbij voor onze geest. Ook al ware geen val in zonde vorgekomen, zou ware het toch zeer goed denkbaar, dat iemand, om zijn boomvruchten in te zamelen, hoog in de takken van een boom was geklommen, in die takken een mistred had gedaan, uit den boom op den grond was neergeslagen en in dien val zijn nek had gebroken. Zou er buiten zonde niet even goed brand in het nachtelijk uur kunnen zijn uitgebroken, en oorzaak zijn geworden, dat iemand, in zijn slaap overvallen, in de vlammen ware gestikt? Ook al had er geen val plaats gegrepen, zou zou toch wel de zee bevaaren zijn, en ware het hier niet zeer wel denkbaar, dat schipbreuk iemand het leven had gekost? Zou zouden de vragen te vermenigvuldigen zijn, alle hierop neerkomende, dat ook in een leven buiten zonde toch allerlei ongelukken, allerlei ongevallen hadden kunnen plaats grijpen, en dat zou toch allerlei sterfgeval denkbaar zou zijn geweest. En toch ware dit niet met de voorstelling der Heilige Schrift overeen te brengen. Staat toch eenmaal vast, dat de afsnijding van het leven nooit anders dan gevolg van de zonde kan zijn, dan zou in een geheel onzondige wereld nooit en nimmer iemand dood kunnen zijn.

We spreken nu niet van geweld door den eenen mensche tegen den anderen gepleegd. Afwezigheid van zonde sloot dit dan uit. Zelfs behoef het geval niet ter sprake te komen, dat iemand door onvoorzichtigheid zijn naaste zou gedood hebben. Zeer goed toch is de stelling verdedigbaar, dat buiten zonde niet alleen geen geweld door den man jegens zijn naaste zou gepleegd zijn, maar dat ook de onvoorzichtigheid die men thans zoo vaak uit eigen leven kent, ons niet zou zijn overkomen. We verzenzigen daarom onvoorzichtigheid en boos opzet niet. Het onderscheid tusschen overvallen te worden omdat u iemand haat, en manslag uit onvoorzichtigheid staat in de Wet van Mozes te duidelijk aangegeven, dan dat we het op zij kunnen schuiven; maar dit neemt toch niet weg, dat onoplettendheid, onnadankendheid, onvoorzichtigheid altoos iets is, waartegen we op onze hoede moeten zijn, en waarover we vaak, zoo er kwade gevolgen uit voortkomen, leed dragen en schuld gevoelen. Op zichzelf is dus zeer wel aan te nemen, dat in geheel onzondigen toestand zulk een onvoorzichtigheid niet zou kunnen plaats grijpen. En hierom dient er dan ook in dit verband op gelet, dat bij zondelozen toestand o, zoo velerlei, dat nu den dood ten gevolge heeft, niet zou zijn voorgekomen. Men heeft wel gevraagd, of,

buiten zonde, het wild gedierde iemand niet van het leven had kunnen berooven, maar ook dit kan in zulk een zin worden beantwoord, dat de verscheurende aard van het wild gedierde oorspronkelijk niet aanwezig was; gelijk we dan ook zien, dat in het Paradijs al dat gedierde tot Adam geleid werd. Oververschillig nu, of de verscheurende aard in dat gedierde ontbrak, of tewel dat de mensche een biologeerende macht bezat, om het wilde dier in te toomen, is het zeer wel denkbaar, dat van dat gedierde geen bedreiging des doods naar den mensche uitging. Evenzoo zou men kunnen oordeelen over 't sterven door vergiftiging. Gelijk thans de natuur zich aan ons voordoet, is er gif van allerlei aard in vaste stoffen, in plantaardige stoffen, in insecten, in dol geworden gedierde, en zooveel meer, en ook hierdoor wordt veelvuldig de dood veroorzaakt, niet alleen waar de mensche opzettelijk zich aan dit gif blootstelt, maar ook waar hij, zonder het te willen, of tegen zijn zin en bedoelen, met al zulk gif in aanraking komt. Doch ook deze opmerking zou niet afdoende zijn, daar het zich denken laat, dat de vloek die op de zonde gevolgd is, al zulk gif eerst ontstaat deed, of althans het voor den mensche gevaarlijk maakte. Hetzelfde geldt van ziekte en eenigszins ernstig het leven bedreigende krankheid. Men kan toch zeer wel aannemen, dat bij zondelozen toestand de gezondheid zoo sterk zou geweest zijn, dat geen krankheid den mensche ware overkomen.

Maar al zondert men al deze gevallen uit, toch blijft nog altoos de vraag over, of ook afgezien van dit alles, puur en louter ongeval niet ook bij zondelozen toestand den mensche kon overkomen zijn, en of ongelukken van dien aard niet hetzelfde gevolg konden gehad hebben als thans, zodat de mensche er het leven bij inschoot.

Het hieruit oprijzend bezwaar moet men wel onder de oogen zien. Natuurlijk geven we toe, dat de dood als gevolg van de zonde, voor den mensche niet alleen zijn existentie op aarde afsnijdt, maar ook geestelijke gevolgen heeft, en het spreekt wel vanzelf, dat in een staat buiten zonde deze gevolgen zouden uitblijven ook al werd een menschenleven afgesneden. Maar toch zijn we hiermede niet uit de moeilijkheid. In de Schrift toch wordt het verband, dat den dood aan de zonde als zijn oorzaak verbindt, absoluut gesteld. Er wordt ons niet geleerd, dat de zonde alleen oorzaak is van wat den mensche na zijn sterven in de Sijde kan wachten, maar er wordt in den meest stellig zinn gezegd, dat de dood door de zonde is ingekomen; wat geen andere uitlegging toelaat, dan dat er buiten zonde van geen dood sprake zou zijn geweest. Al wordt dus toegegeven, dat er tusschen vele soorten van dood onderscheid kan worden gemaakt, de afsnijding van het leven als kenmerk van den dood blijft toch aan de alle gemeen, en of dan het sterven, d. i. het verlies van het leven, veroorzaakt is door ouderdom, door geweld, door vergiftiging, door ziekte of door een puur ongeval, maakt principieel geen verschil. Sterven is sterven, en zoo er buiten zonde geen sterven zijn zou, moet er aan vast gehouden, dat bij zondelozen toestand ook wat wat wij een ongeluk of een ongeval noemen, den dood niet tengevolge kon gehad hebben. Voor ons nu is het uiterst moeilijk, ons hiervan een eenigszins duidelijke voorstelling te maken. Wij kennen profondervindelijk slechts één soort leven, en het is ons bijna niet mogelijk, ons een geheel daarvan verschillend menscheijk bestaan voor te stellen. Toch mogen we voor deze moeilijkheid niet terug dekken. Wat we belijden, moeten we in zijn volle consequentie belijden, en ook al kunnen we slechts onderstellendwijs er ons een verklaring van geven. Dit nu komt er op neer, dat we in een van de drie volgende voorstellingen ons een uitweg hebben te zoeken. We moeten of aannemen, dat er geen ongevallen konden voorkomen, die een doodelijke gevolg hebben konden. Of we moeten vaststellen, dat onze organische gesteldheid buiten zonde zodanig zou geweest zijn, dat 't water ons niet verdrinken of het vuur ons niet verbranden kon. Of eindelijk, het zou buiten zonde een zodanige toestand moeten geweest zijn, dat we steeds tijdig aan ons dreigend ongeval konden ontkomen. Hetzij het voorkomen van het ongeval, hetzij het schaden van 't ongeval, hetzij het ons niet genoegzaam dekken voor het ongeval, zouden te rekenen zijn onder die vele wijzigingen van onze levensexistentie, die we geestelijk saamvatten onder den naam van den vloek. Dit stuk van den vloek is in onze Belijdenis, in de verklaring van onze Belijdenis, en in de Dogmatiek dan ook op verre na niet genoegzaam uitgewerkt. Feitelijk heeft men gemeend, genoeg

gedaan te hebben, zoo men de afwezigheid van den Dood bij afwezigheid van zonde, als een ons geopenbaarde waarheid geconstateerd had, en wat hieruit voortvloeide, is daarom niet nader uiteengezet. Men heeft daarom wel er op gewezen, dat de vloek oorzaak werd van de schending van het paradijs en het opkomen van doornen en distelen, maar van de geheel andere levensexistentie die door den vloek veroorzaakt en op alle manier teweeggebracht is, heeft men zich geen genoegzaam helder denkbeeld gevormd.

En toch, daarop komt het aan. Om zich met eenige klaarheid een menscheijk levensexistentie, waarin de afsnijding van het leven onmogelijk was, voor te stellen, moet de uitwerking van den vloek veel breder en veel verder reikend genomen worden, dan in den zin alsof ze alleen op de gesteldheid van den bodem, enz. zou slaan. De gevolgen en uitwerkingen van den vloek moeten dan als reël worden aangenomen voor bodem en atmosfeer, voor de drie rijken der natuur, en zoo ook voor den mensche in geheel zijn bevinding en optreden. En dan is het niet moeilijk, zich een menscheijk leven te denken, waaruit alle stormis wegviel. Op allerlei wijs toch heeft onze verbeelding aan de hand van de Schrift zich een voorstelling weten te vormen van wat 't menscheijk leven onder den nieuwen hemel en op de nieuwe aarde zijn zal, en in dit toekomstig leven schakelde ook onze verbeelding geen enkel ongeval, geen enkel misdrijf, geen enkele gewelddaad, geen enkele krachtsvermindering. Het kind dat bij 't hol van een adder speelt, het lam dat met de wolf nederligt, waren de beelden, die de Schrift zelf ons aangaf, om ons in zulk een volkomen wereld in te denken. Gaat men nu terug op de Schepping, stelt men zich voor wat toen het Paradijs en de mensche in dat Paradijs geweest is; en nemen we aan dat buiten zonde van geen verdrijving uit dat Paradijs sprake zou geweest zijn, en dat in dat Paradijs den mensche een levensexistentie was gegeven zonder moeite, zonder gevaar, in stil geluk en steeds voortgaande vreugde, dan blijft er slechts één verschil over tusschen den Paradijs-toestand en wat ons op de nieuwe aarde en in den nieuwen hemel wacht, t.w. een verschil in graad van ontwikkeling. De heerlijkheid die ons hierna wacht, zou altoos de heerlijkheid van het Paradijs verre te boven zijn gegaan. Het zal eens op de nieuwe aarde een heerlijkheid zijn, zooals ze in geen 't menschen hart is ingekomen, en zooals geen oog ze gezien en geen oor ze gehoord heeft. Doch dit is en blijft een verschil in graad. Het verheerlijkt lichaam, dat ons hierna wacht, en dat gelijk zal zijn aan het verheerlijkt lichaam van den Christus, zal de heerlijkheid van het menscheijk lichaam in het Paradijs zeer verre overtreffen, maar niet in beginsel, niet in aanleg, en uitsluitend in graad van volkomenheid. Stelt ge u dus principieel voor, dat zonde en dood en vloek niet waren ingekomen, zoo zou de mensche zonder sterven wel tot hooger glorie zijn opgeklimmen, maar de soort van zijn existentie zou geheel dezelfde zijn gebleven, en ook in het Paradijs zou noch ramp, noch leed, noch ongeval hem genaakt hebben. Zoo nu verstaan, behoeven we niets op de stellig der Schrift te laten afvallen, dat er buiten de zonde geen dood op aarde voor ons zou bestaan hebben.

Een tweede, geheel ander vraagstuk, dat hiermee samenhangt, maar toch een geheel andere moeilijkheid met zich brengt, is de vraag, of de dood, die den mensche den mensche niet overvallen kon, oorspronkelijk ook in de overige natuur uitbleef. B. halve met de wereld der menschenkladeren, komt bij de vraag naar den dood ook het dierenrijk en zelfs ook het plantenrijk in aanmerking. Hoe hebben we het ons nu voor te stellen? Zou, ware de dood van den mensche uitgebleven, de dood ook de dierenwereld niet hebben aangetast, en zou de dood ook in de plantenwereld zijn verwoesting en vernieling niet hebben aangericht? Tot vaste en zekere oplossingen brengen kunnen we deze beide vragen niet, omdat er ons niets positiefs over geopenbaard is, maar onder de oogen gezien moet toch ook dit dubbele vraagstuk worden. Vanzelf ligt er iets aantrekkelijks in de gedachte, dat zich een wereld denken laat, waarin de pracht van het woud en de bloemenweelde door geen storende hand werd aangetast, en waarin evenzoo van het dooden en sterven van het dier geen sprake zou zijn. Merk er nu op, dat beide vragen met de gesteldheid van ons menscheijk leven tot op zekere hoogte samenhangen. Gelijk thans het leven zich aan ons voordoet, is het hout onmisbaar, en hout spreekt van 't vellen van het geboonte in het woud. Het hout was, toen er nog geen steenkool was, voor ons noodig om

vuur te stoken in onze woningen en allerlei gereedschap te verkrijgen. Onze menscheijk existentie is alsoo een gestadige bedreiging voor de plantenwereld. De mensche tast de plantenwereld op geweldadige wijze aan. We sparen de planten niet, maar snijden haar leven af, zoo dikwijls 't ons lust, of kappen de heerlijkste cederen ter versiering van onze woningen. Vraagt men nu of dit ook in 't Paradijs alzo was bestemd, d. i. in een zondeloos menschenwereld evenzoo noodzakelijk zou geweest zijn, dan kan het antwoord moeilijk anders dan ontkennend liden. In het Paradijs was de natuur selve al wat de mensche ter woning ontving, en hout om 't vuur te voeden, was bij de heerlijkste temperatuur, en bij een voedsel dat enkel uit boomvruchten bestond, niet noodig.

In Californië bevinden zich nu nog geheele kolonies van wat men noemt *Fruitarians*, d. w. z. van menschen, die niets eten dan rauwe boomvruchten, zoo geplukt en ongekookt gegeten. Professor Jaffa, die deze kolonies bezocht en bestudeerde, gaf er een verslag van in zijn werk: *Investigations among Fruitarians*, opgenomen in het Verslag van het Departement van Landbouw van de Vereenigde Staten, zie Carrington p. 156. Ziekte komt in deze kolonies zoo goed als niet voor. Allen die er toe behooren, zijn zonder uitzondering gezond en sterk, en als regel wordt Jaffa dat ze veelal zeer oud werden. Nu blijkt uit het Paradijsverhaal zeer duidelijk, dat de mensche er op was aangewezen, niet om de aarde te bebouwen, en door daarop volgende plantvernieling, gelijk 't bij ons oogsten op den akker toegeeft, het noodige voedsel te vinden, maar dat er ten eerste van het eten van dieren geen sprake was, en ten andere, dat enkel boomvruchten 't menschen behoefte voorraag. Zoo zelfs, dat we ook op de nieuwe aarde alleen hooren van boommen, die twaalf vruchten per jaar dragen. De noodzakelijkheid om planten van 't leven te berooven, gelijk die nu bestaat, bestond dus aanvankelijk niet, noch wat 't bouwen van woningen, noch wat 't branden van vuur, noch wat 't kweken van voedsel betrof, en op zichzelf zou zich dus zeer wel een toestand van de plantenwereld hebben laten denken, die, wat ons aangaat, 't voortbestaan van wat eenmaal 't leven ontving, had toegelaten. De heel andere vraag, of de plant, na zekeren tijd geleefd te hebben, niet vanzelf zou gestorven zijn, laten we hier rusten, omdat ze op één lijn ligt met de vraag, of wij menschen enkel van ouderdom moeten sterven, zodat de eenige ernstige bedenking die opkomt, deze is, dat het gewas, eenmaal opgegroeid, zich tot in het eindeloze vermenigvuldiging geen versterving overstond, na niet zoo lange periode elk soort gewas tegen andere soorten den strijd op leven en dood zou aanbinden, en dat het sterke gewas het zwakke toch verdringen en vernietigen zou. Nu kan men hier wel tegenover stellen, dat deze ontzaglijke vermenigvuldiging van het gewas ook kon getemperd zijn, en ten slotte geheel kon zijn uitgebleven, gelijk het ook niet wel denkbaar is, dat ze op de nieuwe aarde gelijk thans door zal gaan, doch hier verlieten we ons in beschouwingen, die alle vasten grond missen, en daarom niet verder zijn voort te zetten. We bepalen ons daarom er toe, aan te toonen, dat het gebruik dat de mensche van de plantenwereld maakt, zich in het Paradijs tot het plukken van de gereede vrucht bepaalde, zodat in den mensche geen oorzaak lag, die het versterven of telet doen van het leven in de plant onherroepelijk eischte. Dit geeft ons recht om het versterven in de plantenwereld geheel af te scheiden van den dood in het menscheijk geslacht. Ook al stond het vast, dat krachtens de Schepping het plantenrijk op gestadige versterking ware aangelegd, hieruit zou nog geenszins volgen, dat ook het menscheijk geslacht aan gestadigen ondergang door den dood onderworpen was. We laten daarom het plantenrijk hier verder rusten, en doen dit te eer, omdat het verdoeren en versterken van de plant op ons niet dan in zeer verwijderden zin den indruk maakt van aan het versterven van den mensche verwant te zijn. Er is wel verwantschap, maar ze spreekt ons zoo niet toe.

Veel sterker daarentegen is dit het geval met de dierenwereld, waarin de macht van den dood zich op zoo ontzettende wijze openbaart. Nu scheelt het zeker veel, of we rekenen met het één of met het andere dier; maar op welke diersoort men ook de aandacht vestigt, steeds bevindt men dat de dood er een wrede heerschappij op uitoefent, en dat bij onderscheidene diersoorten zelfs een menscheijk gevoel door dit lijden wordt aangegrepen. Te

onderscheiden valt hier natuurlijk tusschen het varzief sterven van het dier door ouderdom, het dooden van het dier ten behoeve van den mensche, en het onderling elkenander dooden van dieren ten eigen bate of ter afwerfing van eigen gevaar. De dood is, veelmeer dan in het plantenrijk, in de dierenwereld een gecompliceerd verschijnsel. Het onderling elkenander verslinden in de wateren is een algemeen verschijnsel, dat volstrekt normaal schijnt. Ook in de insectenwereld nemen we hetzelfde waar. De vogelenwereld weet van gelijke wredeheid te verhalen. Onder de landdieren is het niet anders. En de mensche handelt even gelijk. Bij dier en mensche toch spreekt altoos tweerlei motief. Het dier wordt door het dier of door den mensche gedood, om gevaar af te wenden, of om er profijt van te trekken, meest tot voedsel, maar ook met sociaal doel voor kleeding, wapentuig of sieraad. Nu weten we zeer weinig van de dierenwereld af; en niet dan op zeer gebrekkige wijze kunnen we ons rekenschap geven van wat in de dieren omgaat. Bij het paard, bij den hond en bij onze stal- of huisdieren gaat dit iets beter. Soms zelfs ontvangt men den indruk, alsof er aan het menscheijk gevoel verwante gewaarwording in hen opkomt. Meer dan één onderzoeker heeft zelfs pogen vast te stellen, dat het innerlijk bestaan van sommige dieren, en hun wijze van saamleven, zeer na aan ons menscheijk leven verwant is; maar toch blijft hun wereld, hun leven, en vooral hun zielsbestaan ons vreemd, zoo vreemd, dat het ons zelfs min of meer afstootend aandoet, zoo dikwijls bij een dier van een ziel gesproken wordt.

Toch weet wie aan de Schrift vasthoudt, dat de Schrift zeer stellig en zeer duidelijk ook aan het dier een ziel toekent. Zelfs van de visschen heet het in Gen. 1: 21: „God schiep de groote hoofdstuk in Genesis, hoe God daar zegt: „aan al het gedierde, waarin een levende ziel is, heb ik het groene kruid tot spijze gegeven.“ Of wilt ge het nog sterker, zie dan hoe in Gen. 9: 9 en 10 gezegd wordt „Ik richt mijn verbond op met u en met uw zaad na u, en met alle levende ziel die met u is, van het gevogelte, van het vee, en van alle gedierde der aarde met u.“ Zelfs staat er van den regenboog: „Dit is het teken des Verbonds, dat ik geef tusschen Mij en tusschen u en tusschen alle levende ziel die met u is, tot eeuwige geslachten.“ Vellig kan men dan ook zeggen, dat de Schrift het dier hooger stelt, dan het groote publiek het gemeenlijk doet, al mag evenmin verheeld, dat enkele dieren-vrienden, en vooral dierenvriendinnen, het bijna dwepen met de dieren al te zeer op de splits drijven.

Doch uit welk oogpunt ook bezien, vast staat, dat we bij het dier veel meer dan bij de plant gewaarworden wat de dood voor het dier is. Ook bij de plantenwereld mogen we van „dood hout“ spreken, maar zelfs in het ontkappen en omvallen van een zwaren boom nieu wegeen sterven, al staat het met 't slachten van een dier, wat het levensbeginseel betreft, ongetwijfeld op één lijn. Bij het dier van hoogere formatie vooral spreekt niet zelden het ter dood brengen, en zelfs het door ziekte sterven, ons schier op gelijke wijze toe, als bij den mensche. We zien bij alslachting het bloed vloeien, en bij sterven de ademhaling minderen en het oog zich sluiten. Er is in het sterven van sommige dieren een kreunen, dat soms aan het kreunen van den stervenden mensche doet denken. En al is het nu, dat dit alleen bij de hooger georganiseerde dieren voorkomt, toch voelt ieder dat het wrede spel, dat de spin met het in zijn web gevangen vliegje drijft, niet minder wrede is. Wel mag men aannemen, dat er verschil in graad bestaat tusschen het gewaarwordingsgevoel van een vish en van een lam, maar lijden is er toch bij het gedoodworden in geheel de dierenwereld, en althans zekere overeenkomst tusschen den Dood in dit beneden ons staande dierenrijk en in onze eigen menschenwereld kan daarom niet worden ontkend. Een verwantschap, die in niet geringe mate zelfs door de offerande van het dier in 't menschen plaats versterkt wordt. Zelfs mag gezegd, dat in de bedeeeling van het Oude Testament deze slachting van het dier, waar de mensche zelf des doods waardig was, een

